

LEERLIJN	
Titel	Sporen uit het Twentse verleden
Periode	Het gehele schooljaar

ALGEMEEN	
Titel activiteit	Jager-verzamelaars in Twente
Groep	5 en 6
Soort activiteit	Les door de groepsleerkracht
Plaats	Klaslokaal
Duur	120 minuten totaal
Leergebied	Geschiedenis, tijdvak jagers en boeren
Discipline	Cultureel erfgoed
Thema	Hoe en wanneer leefden in onze regio de jager-verzamelaars?
Omschrijving van de activiteit	Volgens didactische principes <ul style="list-style-type: none"> - Oriënteren: De leerlingen bestuderen en analyseren getekende platen over verschillende tijden. - Onderzoeken: De leerlingen maken een plaatjesspin over een stamlid van de jager-verzamelaars. - Evalueren: De leerkracht bespreekt het project met de kinderen.
Plaats in de reeks	Project voor groep 5 en 6 waarbij op school gewerkt wordt met cultureel erfgoed en die nadrukkelijk gericht zijn op de geschiedenis van Twente. Dit derde project geeft de leerling inzicht in de wezenlijke verschillen tussen de agrarische en de eerdere jager-verzamelaarssamenleving en laat de leerling zich verplaatsen in de jager-verzamelaar die in de steentijd in Twente leefde.
Leeropbrengst	SLO kerndoel 56 <ul style="list-style-type: none"> - De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed. - De leerlingen verplaatsen zich in de wereld van de jager-verzamelaars door hun hoofd maar ook hun fantasie te gebruiken. Ze ondervinden aan den lijve een aspect van het leven van de jager-verzamelaars. -
Rolverdeling	Oriëntatiefase: kringgesprek waarin de leerlingen vrij kunnen associëren en de leerkracht zo nu en dan de goede kant op stuurt. Onderzoeksfase: gestructureerde, door de leerkracht voorbereide opdracht waarin feiten worden aangehouden maar daarbinnen veel ruimte is voor de leerlingen om hun fantasie te gebruiken. Uitvoeringsfase: de leerkracht heeft een faciliterende rol; de leerlingen kunnen hun fantasie en creativiteit de vrije loop laten.

UITVOERING	
Tijdspad	Les 1 oriëntatie: 30 minuten Les 2 onderzoek: 90 minuten
Vorbereiding	Les 1: Bijlage 1 'Plaat De eerste boeren' en bijlage 2 'Plaat Jagers en verzamelaars in Twente' klaarzetten op het digibord Les 2: Bijlage 3 'Verhaal Het Geheim van de Vleesdief' dubbelzijdig

	<p>printen in kleur en nieten of inbinden. Bijlage 4 'Knipbladen stam en voorwerpen' eenmaal enkelzijdig en in kleur printen. De pagina met voorwerpen even terzijde leggen. Bijlage 5 'Knipbladen voedsel en dieren' twaalf keer enkelzijdig en in kleur printen. Vorm van bijlage 4 en 5 twaalf stapeltjes knipbladen door telkens een ander stamlid (bijlage 4) bij elk van de twaalf setjes van bijlage 5 te voegen. Neem nu de pagina met voorwerpen uit bijlage 4 en volg de aanwijzingen bovenaan het blad. Bijlage 6 'Voorbeelduitwerking onderzoeksfase' klaarzetten op digibord. Bijlage 5+ bij de hand houden voor uw eigen informatie. Werkgerei klaarleggen: 12 stevige vellen A3-papier, scharen en lijm, schrijf- en tekenpapier en –materiaal. + klaarleggen vuurstenen werktuigen (in bruikleen geleverd bij de leerlijn).</p>
Les 1: oriëntatie	<p>Bekijk samen met de leerlingen de plaat 'De tijd van de eerste boeren'.</p> <p>Laat de kinderen vertellen wat ze zien. Hoe komen de mensen aan hun voedsel? Waar worden hun kleren van gemaakt? Wat voor woningen hebben ze? Bespreek met de kinderen wat verschilt en overeenkomt met vandaag. Veel mensen leven in de stad. Niet meer zoveel mensen zijn boer. Maar ons voedsel komt nog steeds van de boer (al wordt het tussendoor ook vaak bewerkt in fabrieken). En de meeste stoffen voor onze kleren worden nog steeds geweven. En het gemiddelde huis lijkt nog steeds op de huizen van toen.</p> <p>Vertel dat dit (de eerste boeren) het begin was van de manier waarop we nu leven. En dat was in Twente zo'n 6.000 jaar geleden. Maar mensen bestaan al veel langer! Hoe leefden ze daarvoor dan? Bekijk nu de plaat 'De tijd van de jagers en verzamelaars'. Wat zien de kinderen? Welke verschillen zijn er met het leven van de eerste boeren? Ze wonen in tenten van dierenhuiden, dragen kleren van dierenhuiden. Een dierenhuid wordt gebruikt om iets mee te vervoeren. Dierenbotten worden gebruikt om muziek mee te maken. Er lopen geen dieren rond in het kamp zoals bij de eerste boeren, maar twee jagers komen thuis met een gedood hert. Bij het vuur zien we vlees, vis en besjes.</p> <p>Vertel de kinderen dat ze in de volgende les onderzoek gaan doen naar het leven van de jager-verzamelaars die rondtrokken in het gebied dat we nu Twente noemen.</p>
Les 2: onderzoek	<p>Deel de klas op in maximaal 12 groepjes. Voor het onderzoek krijgt ieder team een setje van de vier knipbladen. Daarnaast grabbelt ieder team één plaatje van een voorwerp uit de eerste pagina van bijlage 4. Leg uit aan de kinderen dat we van die tijd geen geschreven bronnen hebben omdat schrijven nog niet bestond. Wel is er van alles gevonden (grafvondsten, grottekeningen) waardoor we toch aardig goed weten hoe de mensen toen leefden. De mensen op de tekeningen zijn bedacht maar zouden heel goed met zijn twaalven een stam kunnen zijn geweest.</p>

Ieder groepje gaat zijn stamlid uitknippen en in het midden van een A3-vel plakken. Vervolgens komen er allerlei afbeeldingen om de persoon heen op het blad zodat ze een soort woordspin krijgen maar dan met plaatjes. Een plaatjesspin dus.

Laat nu bijlage 6 zien (voorbeelduitwerking) op het digibord.

Wat kunnen ze om hun stamlid heen leggen? (Let op: pas gaan plakken als dit deel van de les – onderzoek- is afgerond!)

- Plaatjes van knipblad 1
- De naam die ze zelf voor hun stamlid gaan maken
- Het voorwerp dat ze hebben gegrabbeld
- Dieren
- Voedsel
- Dingen die ze zelf verzinnen over het leven van hun stamlid (in woorden of eigen tekeningetjes)*

Ze laten in ieder geval één plekje over om iets op te plakken omdat er in de fase Uitvoering nog een plaatje bij komt.

**Bij sommige dingen is het de bedoeling dat ze hun fantasie gebruiken (plaatje van voorwerp en knipbladen met voedsel en dieren). Weten ze welke dieren het zijn? Anders proberen te vinden in een boek of op de computer! En als ze tijdens hun zoektocht nog andere dingen tegenkomen die ze aan het blad (en dus aan het leven van het stamlid) willen toevoegen, kunnen ze dat doen.*

Gedurende dit proces maken de kinderen ook een naam voor hun stamlid. Ze mogen deze zelf verzinnen. Regels: niet meer dan 7 letters; het moet uit te spreken zijn; het mag niet lijken op een naam die wij kennen. (Tip: doe je ogen dicht en zet de punt van een potlood een aantal keren op een willekeurige plek in een tekst. De aangewezen letters vormen de basis van de naam.)

Afhankelijk van de grootte van de groepjes kan het handig zijn om de taken binnen de groepjes te verdelen. Worden de taken verdeeld, laat de kinderen dit dan zoveel mogelijk zelf regelen binnen hun groepje.

Ieder team dat denkt klaar te zijn met zijn plaatjesspin laat vóór het plakken het resultaat zien aan de leerkracht. Let op de volgende dingen:

- Hebben ze een afbeelding van het dier waarvan de kleren van het stamlid zouden kunnen zijn gemaakt?
- Hebben ze een of meer afbeeldingen van het favoriete maaltje van hun stamlid en hebben ze er een recept bij gemaakt?
- Hebben ze het gegrabbelde plaatje van een voorwerp opgeplakt en een mooie reden genoteerd waarom dat voorwerp bijzonder is voor hun stamlid?
- Hebben ze zelf een naam gemaakt voor hun stamlid?
- Hebben ze er nog iets extra's aan toegevoegd, ofwel feitelijk opgezocht ofwel vanuit fantasie? (niet noodzakelijk, wel leuk)
- Algemeen werd en wordt nog steeds aangenomen dat de mannen op jacht gingen (dus de speer meenamen) en dat de vrouwen verzamelden (de mand). Natuurlijk wordt er wel eens getwijfeld of dit stereotype beeld terecht is. Het is daarom misschien goed om de kinderen zelf te laten beslissen welk van deze rollen (of misschien beide rollen) hun stamlid vervulde.

	<p>Noteer de twaalf namen die gemaakt zijn voor de stamleden op pagina 2 van het geprinte verhaal Het Geheim van de Vleesdief (bijlage 3). Vul vervolgens op een rustig moment de namen in bij de corresponderende letters in het verhaal (dat kost ca. 20 minuten). Lees het verhaal ter afsluiting van dit gedeelte voor aan de groep.</p>
Reflectie	<p>Blik samen met de leerlingen terug op de lessen. Bespreek zowel het project als de inhoud. Stel bijvoorbeeld de volgende vragen:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Wat vonden ze het leukst? Waarom? - Wat vonden ze moeilijk? - Wat hebben ze geleerd over de tijd van de jager-verzamelaars? - En wat hebben ze geleerd over de tijd die er direct na kwam? - Hebben ze ook iets geleerd over onze tijd?
Aandachtspunten & bijzonderheden	<p>Bij bijlage 5 'Knipbladen voedsel en dieren', knipblad 2: Sommige kinderen ervaren de foto's van een dood zwijn en ree wellicht als confronterend. Vertel dan dat voor de jager-verzamelaars vlees een noodzakelijk onderdeel was van hun menu. Het vet en de eiwitten gaven energie. Het was moeilijk te krijgen omdat dieren zich niet willen laten vangen en hun wapens primitief waren. Daarom waren er vaak rituelen die werden uitgevoerd uit dankbaarheid voor een gedood dier. Er was dus geen sprake van massaconsumptie; de weinige mensen waren onderdeel van de natuur en werden zelf soms ook bejaagd (door beren of wolven).</p> <p>Bij bijlage 5 'Knipbladen voedsel en dieren', knipblad 4: De oeros is uitgestorven. Dat hier toch een foto staat is omdat er een geslaagde poging is gedaan het dier terug te fokken.</p>
Bijlagen	<p>Plaat De eerste boeren (bijlage 1) Plaat Jagers en verzamelaars in Twente (bijlage 2) Verhaal Geheim van de Vleesdief (bijlage 3) Knipbladen stam en voorwerpen 1x printen (bijlage 4) Knipbladen voedsel en dieren 12x printen (bijlage 5) Dierennamen, info voor leerkracht (bijlage 5) Voorbeelduitwerking onderzoeksfase (bijlage 6) Vuurstenen gereedschappen</p>